

Téma 6: Veřejná volba v podání sira Humphreyho Applebyho

Veřejná volba

Zabývá se zkoumáním kolektivního rozhodování (ve veřejném zájmu) ve veřejném sektoru.

Ve veřejném sektoru se rozhoduje o tom, který subjekt a v jaké výši přispěje do veřejných příjmů a který subjekt a v jaké výši bude mít užitek z veřejných výdajů. Pomocí veřejné volby se rozhoduje o veřejných financích.

Teorie veřejné volby

Obecně lze označit teorii veřejné volby za ekonomickou analýzu politiky pokoušící se o analýzu politiky a politiků v reálném světě. Analyzuje motivy a jednání politiků vlády a státních úředníků jako lidí s vlastními osobními zájmy. Zabývá se procesy kolektivního rozhodování, tj. rozhodování činěného skupinou nebo v její prospěch. Politické chování a rozhodování jednotlivců je podřízeno stejným ekonomickým zájmům jako chování jednotlivců směřujících na trhu. Cílem je maximalizovat svůj vlastní individuální prospěch. Politické strany nevyhrávají volby proto, aby formulovaly své politické programy, ale formulují své volební programy tak, aby vyhrály volby. V rámci analýzy kolektivní volby byl formulován poznatek, že chování skupin nelze modelovat stejným způsobem jako chování jednotlivců, a to ani v případě, kdy se jednotlivci v rámci dané skupiny chovají racionálně a vycházejí ze stejné cílové funkce.

Obecným cílem teorie veřejné volby by mělo být vytvoření a akceptování takových pravidel, které by uváděly do souladu sobecké zájmy politiků s racionálním využitím zdrojů. Vlastní zájmy politiků se zde stávají předmětem vědeckého výzkumu.

Volební proces

Volební proces, ve kterém se rozhoduje o veřejných příjmech a veřejných výdajích má dvě základní formy:

1. Formu přímé demokracie - je to taková forma, ve které se volebního procesu účastní každý volič (např. Pravidlo většiny)
2. Formu reprezentativní demokracie - volič si volí reprezentanty svých zájmů. (např. politická strana)

Typický daňový poplatník

Volič bude hlasovat ve svém vlastním zájmu. Spočítá si, jaké výhody mu přinese nový státní program a srovná je s tím, jak se mu zvýší výdaje.

3 Faktory postojů jednotlivců na veřejné výdaje:

První – někteří jedinci mohou mít veřejné statky jednoduše raději než jiní. Někteří mohou mít potěšení z veřejných parků, zatímco jiní sem nikdy nepřijdou.

Druhý – příjmy jednotlivců jsou rozdílné. Pro chudé jedince bude mezní užitečnost privátních statků vyšší než pro bohaté.

Třetí – určovatel postojů jednotlivců ke zvýšeným státním výdajům – podstata daňového systému, který určuje, jaká část přidaných nákladů souvisí se zvýšením výdajů na veřejné statky, která doléhá na každého jedince.

U daní, kde každý musí platit stejné množství, chudý jedinec dá pravděpodobně přednost nižší úrovni výdajů na veřejné statky, protože mezní náklady jsou pro něj vyšší (v podmínkách, kdy se zřekl užítku z osobní spotřeby)

Ale jestliže chudší jedinci platí méně než bohatší, potom chudí mohou dávat přednost vyšší úrovni výdajů na veřejné statky. Samozřejmě, že jedinec, který nemusí platit vůbec žádné daně a má pouze užitek z rostoucích státních výdajů, bude obhajovat tak vysokou úroveň státních výdajů, jaká je jen možná.

Teorém středového voliče

Soupeřící političtí kandidáti se snaží formulovat své programy tak, aby získali voliče ze středu politického spektra. V systému většinového hlasování nemá tak volič prakticky na vybranou, protože obě strany mají tendenci prosazovat přibližně stejnou politiku. Tím se vysvětluje nižší účast na volbách za těchto okolností, jelikož voliči porovnávají vlastní náklady spojené s účastí na volbách s očekávanými výnosy z výsledku voleb. Vzhledem k podobnosti programů obou stran stává se výsledek voleb pro voliče málo významný.

Hlasovací paradox (Arrowův teorém)

Spočívá v poznatku, že v podmínkách většinového hlasování nelze hlasovací procedurou zjistit společenské preferenční uspořádání. Formálně existuje tak jen individuální uspořádání preferencí. Při definování společenské blahobytové funkce se zde vychází z předpokladu, že existuje určitý počet stavů, mezi nimiž lze provést výběr, při čemž každý člen společnosti je schopen uspořádat tyto stavy podle svých preferencí. Při agregaci individuálních preferencí do podoby společenské preferenční funkce většinovým hlasováním však zjistíme, že neexistuje takové uspořádání preferencí, které by bylo možné seřadit do podoby společenské škály preferencí. Podle Arrowa nelze takového preferenčního uspořádání dosáhnout vzhledem k řadě formálních předpokladů, které lze jen obtížně dosáhnout. Arrowův teorém podnítl zájem ekonomů o možnosti agregace individuálních preferencí do podoby společenských cílů pomocí volebních pravidel.

Racionální ignorace

Občané si uvědomují, že hlas jednotlivce ovlivňuje výsledky voleb nepatrně. Vzhledem k tomu nepovažují svůj hlas za rozhodující a jejich motivace věnovat úsilí na získání potřebných informací pro správnou volbu je jen nepatrná.

Ekonomická teorie byrokracie

Vzhledem k úloze, kterou má v současné ekonomice veřejný sektor, vznikla proto v rámci teorie veřejné volby samostatná disciplína nazývaná "ekonomická teorie byrokracie", která je pokusem o model chování této společenské skupiny.

Předmětem zkoumání je veřejná nezisková organizace (bureaux), která je opakovaně financována úplně nebo částečně z veřejných rozpočtů nebo dotací. Na rozdíl od firem, které nabízejí za tržní cenu určitý počet výrobků nebo služeb, nabízí veřejná instituce svůj celkový výstup výměnou za rozpočet.

Model v obecné podobě předpokládá, že veřejné instituce sledují především maximalizaci svého rozpočtu. K tomu využívají své informační výhody a svého monopolu nabídky specifických úředních služeb.

Selhání vlády

To, že trh tzv. selhává, nemusí nutně znamenat, že každý vládní zásah vede k lepšímu, resp. efektivnějšímu řešení. Někteří ekonomové tvrdí pravý opak, totiž že vládní zásahy situaci většinou jen zhoršují.

Zájmové skupiny

Jedinci jsou málo motivováni pro volby a pro získávání informací týkajících se voleb. Zájmové skupiny se mohou pokoušet snížit výdaje voličů spojené s volbami a získáváním informací, zvláště snížit náklady těch voličů, kteří budou pravděpodobně danou zájmovou skupinu podporovat. Tyto náklady snižují tvorbou informací (které podporují jejich názory).

Sir Humphrey Appleby

Tajemník kabinetu, nej. funkce st. správy (jediný nepolitik účastnící se zasedání vlády), zároveň šéf st. správy.

Kousky:

- Premiér chce zavést povinnou brannou výchovu (nezaměstnanost, vzdělání atd.), jeho první čin chce zvednout popularitu a snížit výdaje.

Úvaha koupit či nekoupit jaderný systém Trident (USA už ho vyvíjí pro VB), jel jednat do USA...předtím dopisy Humphryho a amer. Velvyslance, když zruší koupi Tridentu nestká se s prezidentem ale s místo prezidentem, ne příliš velká popularita pro něj, ale pro celou vládu VB, když přijede obchod stvrdit, setkání s prezidentem obrovská popularita pro něj.

Humphrey ho vmanévroval do pozice kde se musí rozhodnout jestli pro sebe nebo pro vládu, samozřejmě se rozhodl pro sebe.

Možná řešení

Jasná odpovědnost za činy, omezení imunity poslanců, nezkorumpovatelnou, skuteční a zkušení odborníci, průhlednost veřejných zakázek a výběrových řízení.

Diskuze: Další možnosti řešení problematiky.

Testové otázky:

1. Volební proces, ve kterém se rozhoduje o veřejných příjmech má kolik zákl. forem?

- a) 3
- b) 2
- c) 1
- d) 4

2. Racionální ignorace je:

- a) Median voter
- b) Arowův teorém
- c) je významným činitelem při analýze chování voličů i politiků
- d) selhání vlády